

ՄՐՅՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄՐՑԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՇՈՒԿԱՅԱԿԱՆ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Արարատ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ
ՀՊԵՀ ասպիրանտ

Բանալի բառեր. մրցակցություն, տնտեսության մրցունակություն, մրցակցային
առավելություններ, մրցակցության խթանում, մրցունակ ապրանք

Շուկայական տնտեսության բնականոն գործունեությունը ենթադրում է մրցակցություն, որն անհրաժեշտ նախապայման է հանդիսանում դրա զարգացման և տնտեսական բարենպաստ միջավայրի ձևավորման համար: Տնտեսական հարաբերությունների զարգացմանը զուգընթաց սրվում է նաև մրցակցությունը տնտեսավարող սուբյեկտների միջև, ինչը պայմանավորված է համաշխարհային տնտեսությունում տարբեր տնտեսական համակարգերի ինտեգրման և գիտատեխնիկական առաջընթացի բարձր տեմպերով: Մի շարք երկրների ներքին շուկաների բացությունը և թույլ պաշտպանվածությունը շատ դեպքերում հանգեցնում են օտարերկրյա արտադրության ապրանքների ներմուծման ծավալների աճին՝ խորացնելով մրցակցային պայքարը ներքին արտադրողների հետ: Հայտնի է, որ ձեռնարկատիրական գործունեության հիմնական նպատակը շահույթի ստացումն է, որն ուղղակիորեն կախված է սպառողների կողմից ապրանքների և ծառայությունների նկատմամբ դրսևորվող պահանջարկից: Այս տեսանկյունից, կարելի է պնդել, որ տնտեսական մրցակցությունը, վերջին հաշվով, իրենից ներկայացնում է պայքար վճարունակ պահանջարկի համար: Ակնհայտ է, որ սպառողների կողմից ապրանքների և ծառայությունների պահանջվածությունը մեծացնում է դրանց իրացման հնարավորությունները՝ նպաստելով արտադրության շահութաբերության բարձրացմանը: Միևնույն ժամանակ, վերջինս կարևոր նախապայման է հանդիսանում տնտեսավարող սուբյեկտների տնտեսական ներուժի ավելացման, սպառողների աճող պահանջմունքների բավարարման և մրցակցային պայքարում հաջողությունների հասնելու համար: Մրցակցային մեխանիզմը գերազանցապես հիմնված է սպառողների նախասիրությունների վրա, որոնք ենթակա չեն կարգավորման և հետին պլան են մղում այնպիսի ոչ տնտեսական խթաններ, ինչպիսիք են հայրենասիրությունը, նվիրվածությունը և այլն: Արդյունքում, մրցակցային պայքարում հաղթում են ավելի շատ

մրցակցային առավելություններ, ֆինանսական, նյութական և գիտատեխնիկական մեծ ներուժ ունեցող տնտեսավարող սուբյեկտները:

Մրցակցային մեխանիզմը գործում է գնային կարգավորման հիման վրա, որի էությունը կայանում է առաջարկի և պահանջարկի միջոցով հավասարակշռված գնի ձևավորման մեջ: Ըստ էության, վերջինիս ազդեցությունը չափազանց մեծ է ապրանքների և ծառայությունների մրցունակության վրա, ինչը ստիպում է արտադրողներին նորանոր լուծումներ փնտրել թողարկվող ապրանքների և ծառայությունների գների նվազեցման նպատակով: Մրցակցային նման մեխանիզմի գործողության միջոցով են ստեղծվում շուկայական համակարգի բնականոն գործունեության և զարգացման նախադրյալները:

Հարկ է նշել, որ մրցակցության արդյունավետության հիմնական չափանիշ և արդյունք է հանդիսանում շուկայի մասնակիցների մրցունակության մակարդակը: «Մրցունակություն» հասկացությունը, ինչպես կարելի է նկատել, կազմված է «մրցակցություն» և «ունակություն» բառերից, որոնց համադրումը տնտեսական տեսանկյունից նշանակում է որոշակի սուբյեկտների կամ նրանց կողմից թողարկվող ապրանքների և մատուցվող ծառայությունների ընդունակությունը, հնարավորությունը ոչ միայն դիմագրավելու մրցակիցներին, այլ նաև ապահովելու ավելի մեծ շահութաբերություն, ռեսուրսների արդյունավետ և որակյալ օգտագործում: Ընդհանուր առմամբ, մրցունակությունը որոշակիորեն կապված է մրցակցության հետ: Կարող ենք նշել, որ մրցունակության ձևավորման պատճառ է հանդիսանում մրցակցությունը կամ, այլ կերպ ասած, եթե մրցակցությունը պատճառն է, ապա մրցունակությունը այդ պատճառի ներգործության արդյունքն է: Դրանով հանդերձ, մրցակցային պայքարում հաջողությունների հասնելու հիմնական գրավականը տնտեսական առավելությունների առկայությունն է: Այս առումով, մրցակցային վարքագծի ընտրությունը, պայքարի ձևերն ու մեթոդներն, առաջին հերթին, ուղղված են մրցակցային առավելությունների ձեռք բերմանը, որոնք էլ հենց պայմանավորում են մրցունակության մակարդակը: Տնտեսական գործունեության արդյունավետությունը, նախ և առաջ, մեծապես պայմանավորված է տվյալ սուբյեկտի ունեցած քանակական ու որակական մրցակցային առավելություններով: Վերջիններս հնարավորություն են տալիս ապահովել լրացուցիչ եկամուտներ, մրցակիցներին թելադրել տնտեսավարման սեփական պայմանները, մրցակցային պայքարի մեթոդները, ստիպել մրցակիցներին գիտատեխնիկական նորանուծությունների և նոր տեխնոլոգիաների ներդրման ուղղությամբ իրականացնել համապատասխան քայլեր: Մրցունակության տնտեսական բովանդակությունը պարզելու համար, առաջին հերթին, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել մրցակցային առավելությունների ձևավորման մեխանիզմը:

Տնտեսական զարգացման ներկա փուլում մրցակցության հետևանք է հանդիսանում ինովացիոն գործընթացների զարգացումը, որը մրցակցային առավելությունների ապահովման կարևոր գործիք է: Այն ապրանքային տեսականու նորացման միջոցով ստեղծում է հասարակության պահանջմունքների բավարարման հնարավորություններ, ամրապնդում է տնտեսավարող սուբյեկտների դիրքերը շուկայում, նպաստում է մրցակցության խորացմանը և ռեսուրսների տեղաբաշխմանը դեպի հեռանկարային արտադրություններ: Մրցակցության արդյունքում են ստեղծվում խթաններ տարբեր տնտեսավարող սուբյեկտների կողմից նորարարությունների ներդրման նպատակով լրացուցիչ ծախսերի իրականացման համար:

Տնտեսական զարգացման ներկա փուլում առաջին պլան է մղվել տեխնոլոգիական մրցակցությունը, որը ենթադրում է նորարարությունների շարունակական ներդրման ու կիրառման միջոցով թողարկվող ապրանքատեսականու որակական հատկանիշների բարձրացում և սպառողների շարունակաբար աճող պահանջմունքների բավարարում: Արդյունքում, լայն զարգացում է ստանում ոչ գնային մրցակցությունը, որն իրենից ներկայացնում է սպառողների վճարունակ պահանջարկի համար պայքար արտադրանքի որակական հատկանիշների բարձրացման, նոր ապրանքատեսակների ստեղծման, գոյություն ունեցողների արդիականացման միջոցով: Պետք է նշել, որ ներկայումս ոչ գնային մրցակցության դրսևորումներն առավել ցայտուն են արտահայտվում, ինչը պայմանավորված է տեխնոլոգիական զարգացման արդի դարաշրջանի առանձնահատկություններով: Սակայն պետք է նկատի ունենալ նաև այն հանգամանքը, որ ոչ գնային մրցակցությունն առաջ է բերում տեխնոլոգիական վերազինումների և նորարարությունների ներդրման անհրաժեշտություն, որոնք, ի վերջո, կապված են նաև ֆինանսական ներդրումների հետ և իրենց արտացոլումն են գտնում ապրանքների և ծառայությունների գների մեջ:

Այսպիսով, կարող ենք նշել, որ շուկայական տնտեսության զարգացումն ուղղակիորեն կախված է մրցակցության վիճակից, որը պայմանավորում է գիտատեխնիկական առաջընթացը և նոր տեխնոլոգիաների ներդրումը: Մրցակցությունն իրենից ներկայացնում է տնտեսավարող սուբյեկտների միջև պայքար՝ ապրանքների և ծառայությունների արտադրության և իրացման առավել ձեռնտու պայմանների համար: Հայտնի է, որ շուկայական տնտեսության պայմաններում մրցակցությունն իրականացնում է մի շարք կարևոր գործառույթներ, որոնցից հիմնականը շուկայական գնագոյացման մեխանիզմի վրա հիմնված ապրանքի գնի ձևավորումն է: Անշուշտ, առանց մրցակցության շուկայական հարաբերությունների զարգացումը գործնականում անհնար է, քանի որ այն հանդիսանում է գնային կարգավորման և տնտեսության արդիականացման շարժիչ ուժերից: Ավելին, հենց այդ հատկանիշի շնորհիվ է

մրցակցությունը դառնում ոչ միայն շուկայի գոյության անբաժանելի մասը, այլ նաև գիտատեխնիկական զարգացման, ռեսուրսների ռացիոնալ բաշխման և նորարարությունների ներդրման հիմնական խթան: Գործնականում, շուկայի մասնակիցներից յուրաքանչյուրը ձգտում է առավելագույն օգուտի ստացման, որի համար փորձում է թողարկել համանման այլ ապրանքների համեմատությամբ ավելի մրցունակ արտադրանք: Վերջինս ենթադրում է որակական, տեխնոլոգիական և գնային այնպիսի հատկանիշների առկայություն, որոնք այն սպառողի համար կդարձնեն առավել նախընտրելի:

Մրցակցային առավելությունների ձևավորման մեթոդները և եղանակներն իրենց մեջ ներառում են արտադրության և վերջնական սպառողներին առաքման վրա կատարվող ծախսերի նվազեցման, ինչպես նաև արտադրանքի որակական հատկանիշների բարձրացման, երաշխիքային սպասարկման ուղղությամբ իրականացվող քայլերի համախումբ: Ընտրված մեթոդների և եղանակների ամբողջությունը ձևավորում է մրցակցային պայքարի ռազմավարությունը, մրցունակության տեսակը և ձևը, որը կախված է մրցակցության պայմաններից: Այսպիսով, մրցակցության գործառույթները և գործունեության մեխանիզմը սերտորեն կապված են մրցունակության մեխանիզմի և գործառույթների հետ, ինչը վկայում է այդ երկու տնտեսական երևույթների սերտ փոխկապակցվածության մասին: Ըստ էության, մրցունակությունն արդյունք է հանդիսանում այն գործողությունների և քայլերի, որոնք ուղղված են սպառողների նախասիրությունների բավարարման հաշվին տնտեսական գործունեության շահութաբերության մակարդակի բարձրացմանը: Դա նշանակում է, որ մրցակցությունը և մրցունակությունը հանդիսանում են շուկայական մեխանիզմի հիմնական տարրերից, որում.

- մրցակցությունը ծառայում է որպես տնտեսական զարգացման աղբյուր, որի արդյունք է հանդիսանում մրցունակությունը: Ընդ որում, մրցունակության զարգացման մակարդակը պայմանավորված է մրցակցային միջավայրի գործոններով, որոնք պայմաններ և խթաններ են ստեղծում տվյալ տնտեսավարող սուբյեկտի տնտեսական զարգացման համար,

- մրցունակությունն իրենից ներկայացնում է տնտեսական մեխանիզմ, որն ապահովում է այն տիրապետողի և համապատասխան շուկայի առաջընթաց զարգացումը:

Հարկ է նշել, որ մրցակցությունը և մրցունակությունը իրենց գործողության մեխանիզմի, իրականացվող գործառույթների և առաջացման աղբյուրի առումով միմյանց որոշակիորեն նման են: Սակայն դրանց տնտեսական բովանդակությունը տարբեր է, քանի որ մրցակցությունն իրենից ներկայացնում է ապրանքների տեխնիկական, ֆինանսական, սոցիալական, կառավարչական լավագույն հատկանիշների բացահայտման գործընթաց, իսկ մրցունա-

կությունն այդ գործընթացի տնտեսական արդյունքն է: Այս տեսաանկյունից, կարող ենք նշել, որ մրցակցությունը պարտադիր և անհրաժեշտ, սակայն ոչ բավարար պայման է մրցունակության ձևավորման համար: Եթե դիտարկենք մրցունակության վրա մրցակցության ներգործության եղանակը, ապա կնկատենք, որ այն ավելի շուտ խթան է հանդիսանում մրցունակության զարգացման համար:

Չայտնի է, որ շուկայական տնտեսության պայմաններում տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեության տնտեսական արդյունավետությունը կախված է շուկայում նրանց կողմից թողարկված ապրանքների պահանջարկից: Չակառակ դեպքում, նման գործունեությունը կդառնա անիմաստ: Այսինքն, թողարկվող ապրանքները պետք է ոչ միայն համապատասխանեն սպառողների պահանջներին և հետաքրքրություններին, այլ համանման ապրանքների համեմատությամբ լինեն ավելի նախընտրելի: Ապրանքի մրցունակությունը ձևավորվում է արտադրության ծախսերի կրճատման, արտադրողականության աճի, որակական հատկանիշների բարձրացման հաշվին, որոնք ներգործելով գնի վրա, հիմքեր են կատելծեն շուկայում առողջ մրցակցության համար:

Ներկայումս շատ երկրներ սեփական ապրանքների մրցունակությունն ապահովում են ինովացիաների և բարձր տեխնոլոգիաների ներդրման միջոցով, առանց որի հնարավոր չէ պետության գիտատեխնիկական ներուժի զարգացումը: Բացի այդ, վերջին տարիներին մեծ նշանակություն է ստացել բնապահպանական գործոնը: Կոշտ ստանդարտների սահմանումը, էկոլոգիական պահանջների խստացումը և միաժամանակ սրացող մրցակցությունը համաշխարհային շուկայում գործող սուբյեկտներին ստիպում են նոր տեխնոլոգիական լուծումներ մշակել և կիրառել էկոլոգիապես մաքուր ապրանքների արտադրության համար: Այսպիսով, ապրանքի մրցունակությունը կարելի է բնութագրել որպես սպառողական, գնային և որակական բնութագրիչների համալիր, որոնք պայմանավորում են դրա հաջողությունը արտաքին և ներքին շուկաներում:

Ընկերության մրցունակությունը ձևավորվում է արտադրության շահութաբերության բարձր մակարդակի ապահովման, ինովացիոն ակտիվության, աշխատանքի արտադրողականության, մենեջմենտի ճկուն և արդյունավետ համակարգի հաշվին: Այն հիմնված է բազմաթիվ մրցակցային առավելություններին վրա, որոնք դրսևորվում են շուկայում այլ մրցակիցների տնտեսական գործունեության ցուցանիշների հետ համադրման արդյունքում: Ակնհայտ է, որ ինչքան շատ են մրցակցային առավելությունները և բարձր են դրանց որակական բնութագրիչները, այնքան մեծ են տվյալ սուբյեկտի ար-

դյունավետ գործունեության հնարավորությունները միջազգային շուկայում: Այս տեսանկյունից, տնտեսական զարգացման ներկա փուլում տարբեր ընկերություններ միջազգային շուկաներում սեփական դիրքերն ամրանդում և բարձր մրցունակություն ապահովում են, նախ և առաջ, գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացման և այդ նպատակով ֆինանսական զգալի միջոցների հատկացման ճանապարհով: Այսպիսով, ընկերությունների մրցունակությունը կարելի է բնութագրել որպես կառավարչական, տեխնոլոգիական, արտադրական և գիտահետազոտական չափանիշների համադրում, որոնք հնարավորություն են տալիս ստանալ առավելագույն սոցիալ-տնտեսական և ֆինանսական էֆեկտ մրցունակ արտադրանքի արտադրությունից և իրացումից: Միջազգային շուկայում ինտեգրացիոն գործընթացների և գլոբալիզացիայի խորացումը կանխորոշում են մակրոմակարդակում մրցունակության բարձրացում, հիմնված առանձին սուբյեկտների և նրանց կողմից թողարկվող արտադրանքի մրցունակության վրա: Ըստ էության, այն իր մեջ ներառում է նաև առանձին ճյուղերի և ընդհանուր երկրի մրցունակությունը, ինչը պայմանավորում է համաշխարհային շուկայում հայրենական արտադրողների շահերի և հետաքրքրությունների պաշտպանության անհրաժեշտությունը: Գյուղի մրցունակությունը, որը հիմնված է աշխատանքի միջազգային բաժանման վրա, ձևավորվում է արտադրանքի և ընկերության մրցունակության վրա ազդող բոլոր գործոնների հաշվին: Տարբերությունը կայանում է նրանում, որ այստեղ պահանջվում է միջազգային ստանդարտներին և պահանջներին, գիտության և տեխնիկայի ձեռքբերումներին համապատասխանող ապրանքների մրցունակության ավելի բարձր աստիճան: Այն հետևանք է միջազգային մրցակցության, որը հիմնված է տվյալ ճյուղում արտադրության ծախսերի տարբերությունների վրա՝ տարբեր երկրների կտրրվածքով: Գյուղի մրցունակությունն իրենից ներկայացնում է ներքին շուկայի տնտեսավարող սուբյեկտների և ապրանքների մրցունակության այնպիսի աստիճան, որը հնարավորություն է տալիս տվյալ ճյուղի արտադրանքի գծով միջազգային շուկայում ապահովել մրցակցային առավելություններ:

Ազգային տնտեսության մրցունակությունը հանդիսանում է հաջողության բարձրագույն ցուցիչ, որը բնութագրում է երկրի ամբողջ տնտեսական համակարգի զարգացման մակարդակը, իր մեջ ներառում է ապրանքի, ընկերության, ճյուղի մրցունակությունը և պայմանավորում է երկրի դիրքերը միջազգային շուկայում: Երկրի մրցակցային առավելությունները միջազգային ասպարեզում ապահովվում են առանձին ապրանքների, ընկերությունների և ճյուղերի բոլոր մրցակցային առավելությունների կենտրոնացման շնորհիվ, ինչը հնարավորություն է տալիս օգտագործել մուլտիպլիկատորի էֆեկտը: Ներկայումս ընթացող գլոբալ ինտեգրացիոն գործընթացների արդյունքում տարբեր երկրների միջև մրցակցությունը ստեղծում է խթաններ արտադրու-

թյան նյութատարության և էներգատարության նվազեցման, բնապահպանական պահանջների պահպանման, գիտատեխնիկական առաջընթացի զարգացման համար: Տնտեսության մրցունակությունը հնարավորություն է տալիս ավելի շահեկան դիրքեր զբաղեցնել միջազգային շուկայում, նախադրյալներ ստեղծել քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական տարբեր խնդիրների արդյունավետ լուծման համար, հայրենական ապրանքների իրացման բարենպաստ պայմաններ ապահովել, աշխարհում ազգային արտադրանքի նկատմամբ սպառողական նախապատվություններ ձևավորել: Վերջին հաշվով, տնտեսության մրցունակությունը հնարավորություն է տալիս արագացնել հասարակության բարեկեցության բարձրացման տեմպերը և երկրի տնտեսական զարգացման հնարավորությունները: Պատահական չէ, որ մրցունակության տարբեր բաղադրիչներից իր կարևորությամբ հատկապես առանձնանում է ազգային տնտեսության մրցունակությունը, քանի որ շուկայական հարաբերությունների զարգացման և համաշխարհային շուկայում մրցակցության շարունակական խորացման պայմաններում այն երկրի տնտեսական զարգացման առավել կարևոր գործիքներից մեկն է հանդիսանում: Ազգային տնտեսության մրցունակությունը այնպիսի պայմանների և գործոնների համախումբ է, որն ապահովում է պետության տնտեսական համակարգի կայուն և հաշվեկշռված զարգացումը: Հետևաբար, տնտեսության մրցունակությունը մակրոտնտեսական չափորոշիչների համալիր ցուցանիշ է, որը պայմանավորում է պետության դերը միջազգային շուկայում քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական հարցերի լուծման և ազգային հետաքրքրությունների բավարարման գործում, ինչի արդյունքում ապահովվում է մրցակցային հնարավորությունների բարձր մակարդակ ազգային շուկայի բոլոր գործակալների համար:

Այսպիսով, մրցունակության տնտեսական բովանդակությունն իրենից ներկայացնում է.

- առաջին, շուկայական հարաբերությունների սուբյեկտների և նրանց կողմից թողարկվող ապրանքների տնտեսական, տեխնոլոգիական, տեխնիկական բնութագրիչների այնպիսի համադրում, որոնք սպառողներին մղում են այդ սուբյեկտներին և նրանց կողմից թողարկվող ապրանքներին նախապատվություն տալուն,

- երկրորդ, ապրանքի, ընկերության, ճյուղի և երկրի տնտեսական համակարգի առանձնահատուկ բնութագրիչ, որն ապահովում է դրանց առաջանցիկությունը տվյալ շուկայում առկա այլ համանման ապրանքների և սուբյեկտների համեմատությամբ:

Ամփոփելով, պետք է նշել, որ յուրաքանչյուր տիպի մրցունակության ապահովման միակ և պարտադիր պայման է հանդիսանում մրցակցությունը:

Ընդ որում, որքան բարձր է մրցակցության զարգացման մակարդակը, այնքան բարձր են մրցունակության ձևավորման տեմպերը:

Արարատ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

Մրցունակությունը և մրցակցությունը շուկայական տնտեսության պայմաններում

Բանալի բառեր. մրցակցություն, տնտեսության մրցունակություն, մրցակցային առավելություններ, մրցակցության խթանում, մրցունակ ապրանք

Հոդվածը նվիրված է շուկայական հարաբերությունների պայմաններում մրցակցության և մրցունակության ապահովման հիմնախնդիրների և դրանց լուծման մոտեցումների ուսումնասիրությանը: Ներկայացվել է մրցակցության դերը տնտեսական զարգացման գործում և գնահատվել է դրա ազդեցությունը մրցունակության բարձրացման վրա: Հիմնավորվել է մրցակցության ապահովման անհրաժեշտությունը ապրանքի, ճյուղի, ընկերության և ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացման գործում: Ներկայացվել են տնտեսության մրցունակության բարձրացման ուղիները և մրցակցության ապահովման հիմնական մոտեցումները:

Ararat MKRTUMYAN

Конкуренция и конкурентоспособность в условиях рыночных отношений

Ключевые слова: конкуренция, экономическая конкурентоспособность, конкурентные преимущества, стимулирование конкуренции, конкурентоспособный товар

Статья посвящена проблемам обеспечения конкуренции и конкурентоспособности и подходам по их решению в условиях рыночных отношений. Представлена роль конкуренции в экономическом развитии и оценено ее влияние на повышении конкурентоспособности. Обоснована необходимость обеспечения конкуренции в повышении конкурентоспособности товара, отрасли, компании и национальной экономики. Представлены пути повышения конкурентоспособности экономики и основные подходы по обеспечению конкуренции.

Ararat MKRTUMYAN

Competition and competitiveness in terms of market relations

Key words: competitiveness, economic competitiveness, competitive advantages, promoting competition, competitive product

The article is devoted to the problems of competition and competitiveness and approaches of their solutions in terms of market relations. The role of competition in economic development is presented and its' impact on competitiveness is assessed. The reason for necessity of providing competition in the increasing of competitiveness of product, industry and national economy is given in the article. The ways for improving the competitiveness of the economy and the basic approaches for providing of competitiveness are presented.